

Kinematografie pobaltských zemí

A) Estonsko

PROJEKCE: **Mladí orli, Jaro, Made in Estonia, Byl jsem tam, pasmo animovaných filmů**

1. Začátky

- 1896 – první projekce („moving pictures“) v Tallinně;
- 1908 – první kino
- 1908 – první estonský zpravodajský film o návštěvě švédského krále Gustava 5. do Tallinna
- 1912 – 1914: Johannes Paasuke a první dokumenty; první filmové studio, *Estonia Film Tartus* (Studio estonského filmu v Tartu); dokumentární filmová produkce pro estonské národní muzeum
- 1914: první hraný (krátký) film, **Lov medvědů v Parnumaa**
- 1924: první celovečerní hraný film: **Stíny z minulosti** (Konstantin Märska
- Filmové produkční společnosti: *Konstantin Märska Filmiproduksioon, Theodor Luts Filmiproduksioon, Siirius Film, Kalamees Tartu.*
- 1927: Moment **Mladí orli** – základní kamen moderní estonské kinematografie
- 30. leta; estonská kinematografie po ekonomické krizi; státní podpora pro estonský film; *Estonský kultovní film*, moderní instituce na podporu estonské kinematografie
- První estonské animované filmy
- Zahraniční úspěchy: hollywoodská kariéra Milizy Koriusové
- 40. leta: Sovětská a německá okupace; *Estonské zpravodajské studio*;
- Konec Druhé světové války a druhá sovětská okupace; moment 1947 – *Filmové studio v Tallinně*. Propagandistické filmy stalinistické éry; Gerbert Rappaport, **Život v citadele, Světlo v Koordi** (1951 – první estonský barevný film).

2) Leta 1953 - 1991

- Mírná demokratizace v druhé polovině 50. let; 60. leta
- Větší umělecká svoboda po Stalinově smrti; 1954 – *Studio hraných a dokumentárních filmů v Tallinně*; 1963 – *Tallinnfilm*
- Druhá polovina 50 let, Kaljo Kiisk a estonská (melo)drama a komedie; **Červnové dny** (1957) a **Zlomyslné křivky** (1959)
- 60 leta; adaptace podle estonských literárních zdrojů; historické (super)produkce; **Kniže Gabriel** (1960); **Poslední relikvie** (Grigorij Kromanov – 1969) – největší dobový divácký úspěch v celém Sovětském svazu; **Jaro** (Arvo Kruusement, 1969) – nejpřesvědčivější estonský film po Druhé světové válce; vlivy na estonskou kinematografii a literaturu.
- Opoziční tendence: 1969 - legendární zakázaný titul **Šílenství** (Kaljo Kiisk)
- Estonské filmy, neestonské příběhy; estonští a neestonští režiséři.
- Komerčně a umělecky úspěšná estonská kinematografie v rámci Sovětského svazu v 70. a 80. letech; estonská specifika; nejúspěšnější režiséři v sovětském kontextu: Lieda Laius (**Pan z Korboje** - 1979, **No tak, usmívej se** – 1985) Peeter Simm (**Ideální krajina** – 1980), Peeter Urbla (**Nejsem turista, já tady bydlím** – 1988), Jan Kolgerg (**Ztracená cesta** – 1990, **Věřitelé** – 1992)

3) 90. léta a začátek nového tisíciletí

- Nezávislost; 1993 – první film natočen v nezávislém Estonsku: **Tma v Tallině (Ilkka Jarvi-Laturi)**; pokles filmové produkce; 1996 – rok bez hraných estonských filmů; 1997 – *Nadace estonského filmu* a vliv na další vývoj estonské kinematografie

- 1997: **Všichni moji Leninové** (Hardi Volmer – parodický duch v rámci znovuzrození estonské kinematografie)

- 1998: **Georgica** (Sulev Keedus) – nejocenenější estonský film v 90. letech

- Nové tisíciletí a tendence k mezinárodním koprodukcím; **Dobré ruky** (Peeter Simm – 2001, Estonsko-Lotyšsko), **Medvědí srdce** (Arvo Iho, 2001, Estonsko-ČR-Německo-Rusko), **Mám toho dost** (Peeter Simm, 2005, Estonsko-Německo – začátek současného estonského „černého filmu“).

4) Současná estonská kinematografie

- Tendence dát dohromady kvalitní, komerčně úspěšný mainstream: **Jmena v mramoru** (Elmo Nuganen, 2002), **Made in Estonia** (Rando Pettai, 2003 – navštěvovanější v Estonsku než **Pán prstenů**), **Strom přání** (Liina Paakspuu, 2008).

- Úspěchy u kritiky a na festivalech: **Prasečí revoluce** (Jaak Kilmi and [René Reinumägi](#), 2004), **Podzimní ples** (Veiko Õunpuu, 2007), **Georg** (Peeter Simm, 2007), **Pokušení Svatého Toného** (Veiko Õunpuu, 2009).

- „Černá vlna“: **Mám toho dost, Zkažená mladež / Třída** (Ilmar Raag, 2007), **Byl jsem tam** (Rene Vilbre, 2008)

- Animovaný a dokumentární estonský film po roce 2000

- Specifika a svéráznost estonské kinematografie

B) Litva

PROJEKCE: Tlust'ákův sen, Léto končí na podzim, Náhrdelník z psích zubů Sběratelka, pásma animovaných filmů

5) Začátky; 20. až 50. leta

- 1897: První projekce ve Vilniusu;

- 1905: První kino;

- 1911: 30 kin ve Vilniusu; projekce ruských, italských, německých a amerických filmů.

- 1909: Začátky místní filmové produkce; dokumentární filmy Antanase Račiunase a Vladislava Starevičiuse (**Na řece Nieman**)

- 1921: Začátky zpravodajského filmu – Feognijus Dunajevas

- 1926: první filmové školy a produkční společnosti (Lietfilm, Akis)

- 1927: první krátký hraný film – **Pilný otec**

- Jurgis Linartas a Vladas Stipaitis – nejvýznamnější režiséři v době

- Nejdůležitější filmy 20. a 30. let: **Lekař pod tlakem** (krátká fraška - 1927),

Vojak – Obrance Litvy (1928), **Onytė a Jonelis** (první hraný celovečerní film - 1931), **Tlust'ákův sen** (první zvukový film - 1938)

- 1940: Sovětská okupace; *Studio zpravodajského filmu*

- Po Druhé světové válce: propagandistické agitky; „nelitevské filmy s litevským příběhem“ – **Maryte** (1947)

- Mírná demokratizace a prvky litevského nacionalismu v rámci litevské kinematografie v druhé polovině 50. let; **Modrý obzor** (Vytautas Mikalauskas – 1957)

6) Od 1960 do 1990

- 60 léta; dá se mluvit o „litevské nové vlně“?

- 1962: *Litevské filmové studio*

- 70 a 80 léta: svéráznost litevské kinematografie v sovětském kontextu; popularita litevských filmových detektivek

- 1987: První litevská nezávislá filmová produkce Kinema a Šarunas Bartas

Nejvýznamnější tituly 70. a 80. let: **Ruční zvonek** (Gytis Lukša, 1974), **The Day of Retribution** (Algimantas Puipa, Stasys Motiejūnas, 1975), **Tvář cíle** (Almantas Grikevičius – 1979), **Hudební maraton** (Andrius Šiuša, Romualdas Poškaitis, 1979), **Léto končí na podzim** (Gytis Lukšas, 1981), **Anglický valčík** (Gytis Lukšas, 1982), **Don Juan 2** (Jonas Vaitkus, 1987), **Hadí pohled** (Gytis Lukšas, 1990), **Letenka do Taj Mahala** (Algimantas Puipa, 1990)

- Dokumentární tvorba v 80. letech; Arunas Matelis

7) Nezávislost; 90. léta a začátek nového tisíciletí

- 1990 – Nezávislost; období známé jako „osvobození litevské kinematografie“
Růst cen v oblasti filmové produkce; pokles výroby; průměrná roční filmová produkce – 10 dokumentů + 2 hrané filmy

- Obecná tendence: zkoumání národní a individuální identity

- Mezinárodního úspěchu u kritiky se těšili hlavně snímky **Netvor vycházející z moře** (Vytautas Žalakevičius, 1992) a **Náhrdelník z psích zubů** (Algimantas Puipa, 1997).

- Další tendence:

- existenciální dramata: **Tři dny** (Šarunas Bartas, 1991)

- poetické / metaforické filmy: **Dřevené schodiště** (Vitas Rašinskas, 1994)

- pokus o vytvoření kvalitního komerčního mainstreamu v rámci litevské kinematografie: **Jazz** (Raimundas Banionis, 1992), **Několik z nás** (Šarunas Bartas, 1996)

- experimentální tendence: **Chodba** (Šarunas Bartas, 1994)

- historicko-politická tendence: **Měsíční Litva** (Valentinas Masalkis, 1997), **Dvůr** (

- sociologická sonda: **Dvůr** (Valdas Navasaitis, 1999)

8) Současná litevská kinematografie

- Růst filmové produkce na 4 až 5 filmů ročně; posílení mainstreamové tendence (**Pronájem** – Kristijonas Vildžiunas, 2002; **Sedm neviditelných** – Šarunas Bartas, 2005; **Malá světla** – Ignas Miškinis, 2009); divácký a kritický úspěch

(**Sběratelka** - Kristina Buožyte, 2008; **Vortex** – Gytis Lukšas, 2009);

- Mezinárodní uznávání litevské kinematografie (Šarunas Bartas; Arunas Matelis, Jonas Mekas, Kristina Buožyte a veteran Gytis Lukšas)

- O animační a dokumentární tvorbě

- Specifika a svéráznost současné litevské kinematografie

C) Lotyšsko

PROJEKCE: **Rybářův syn, Na všechno vzpomínám Richarde, Vánoční neklid, Sovětský příběh**

9) Začátky; první desetiletí, Druhá světová válka, 50 a 60 léta

- První projekce: 28. května 1896
- 22. ledna 1898: narodí se v Rize Sergej Eizenštejn
- 1910: První krátké dokumenty, zpravodajské filmy a pokusy o hrané filmy
- 1914: kina ve všech důležitých městech v zemi; přednost mají krátké zahraniční dokumenty a týdeníky
- 1930: První hraný celovečerní film – **Lačplesis / Zabiják medvěda** (Alexandris Rusteikis), adaptace stejnojmenné lotyšské národní epopoje
- Meziválečné pokusy o vybudování národní kinematografie; první kroky k místnímu mainstreamu
- 1939: nejdůležitější lotyšský film před druhou světovou válkou – **Rybářův syn** (Vilis Lapenieks)
- 1940: Sovětská okupace; *Studio dokumentárních filmů v Rize*;
- Vilis Lapenieks emigruje; jeho zahraniční kariéra jako kameraman (63. snímků)
- Konec Druhé světové války; „nelotyšské“ sovětské agitky s (formálně) lotyšským příběhem / „narativní záminkou“
- 1950: dokument **Sovětské Lotyšsko** (F. Kiselov)
- Mírná liberalizace po Stalinově smrti, širší umělecká svoboda a větší možnosti pro režiséry a národní kinematografii; pomalu se ve filmech natočených v Lotyšsku objevují místní / národní / nacionalistické prvky, politický tlak nicméně i nadále působí; nejvýznamnější tituly: **Příběh lotyšského ostroželce** (Pavels Armands, 1957), **Meč a růže** (Leonids Leimanis, 1959), **Tobago mění kurs** (Aleksander Leimais);
Zkoumání vlastní národní identity pod formální střechou dobových agitek – významný a specifický rozměr dobové lotyšské kinematografie;
- Lze mluvit o „lotyšské nové vlně“?; synchronie a diachronie vůči světové kinematografii
- Politický film a opoziční tendence: **Na všechno vzpomínám, Richarde** (Rolands Kalnins, 1966)

10) Období „stagnace“; 70 a 80 léta; perestrojka a její vliv na lotyšskou kinematografii

- Posílení mainstreamu; kvalitní historické dobrodružné filmy – lotyšská „značka“ v rámci sovětské kinematografie 70. let (**Foukej, vítře** – Gunars Pieses, 1973; **Ve stínu smrti** – Gunars Pieses, 1971); lotyšská literatura – zdroj filmových adaptací (Janis Streičs, Rudolfs Blaumanis, Janis Maulins); úspěšné filmové detektivky v 80. letech (**Nedokončená večere** – Janis Streičs, 1979; **Když brzdy nebrzdí** – Gunars Cilinskis, 1984; **Fotka s ženou a divokým kancem** – Arvids Krievs, 1987);
- Filmy s politickým podtextem (**Limuzína v barvě svatojanské noci** – Janis Streičs, 1981); film pro děti jako zamínka k uvedení nářek na společensko-politickou situaci v zemi (**Sonáta u jezera** – Gunar Cilinskis + Varis Brasla, 1976; **Kluk** – Aivars Freimanis, 1977; **Emilova rošťárna** – Varis Brasla, 1985)
- Větší otevřenost a ostré politické nářky ve filmech v druhé polovině 80. let (za perestrojky): **Osoba v společenském obleku** (Andris Rozenbergs, 1987); komorní příběhy se silnými kritickými prvky na adresu společensko-politické

situace v Lotyšsku a Sovětském svazu (**Zvláštní měsíční svit** - Gunar Cilinskis, 1987; **Dny člověka** – Evgenijs Paskevičs, 1989; **Evina rajská zahrada** – Arvids Krievs, 1990)

- Nejvýznamnější režiséři 70. a 80. let: Janis Streičs, Gunars Pieses, Aivars Freimanis, Rolands Kalnins, Andris Grinbergs
- Politický rozměr „nepolitických“ filmů, specificky lotyšský aspekt (ještě) sovětské kinematografie; kinematografie čím dál „lotyštější“ a méně sovětská

11) Nezávislost a 90. léta

- 1991: Nezávislost;
- Dokumentarista Andris Slapins a kameraman Gvido Zgvaizgne – oběti boje o nezávislé Lotyšsko;
- Juris Podnieks a Aleksandrs Demčenko a jejich zpravodajské filmy;
- *Lotyšská dokumentární filmová škola*
- Přeměny v rámci národní kinematografie; původní pokles filmové produkce; přizpůsobení se na podmínky tržní ekonomiky; vznik privátních filmových produkčních společností; první mezinárodní koprodukce; průměr filmové produkce – dva celovečerní hrané filmy za rok;
- Mezinárodní úspěch lotyšských filmů pro děti a mládeže (**Dítě člověka** – Janis Streičs, 1991; **Vánoční neklid** – Varis Brasla, 1996)
- Pokusy o dodržování úspěšného mainstreamu (komorní dramata, dobrodružné filmy, detektivky, poetické balady);
- Stopy sovětského vlivu na lotyšskou kinematografii v 90. letech;
- Politický prvek v kinematografii, politické filmy
- *Národní centrum lotyšského filmu; Lotyšská Nadace kulturního hlavního města*

12) Nové tisíciletí a současná lotyšská kinematografie

- Vzrůst filmové produkce na 5 až 7 filmů za rok;
- Vznik nových generací lotyšských režisérů (Aigars Grauba, Viesturs Kairišs, Janis Putnins, Laila Pakalnina atd.); koexistence a paralelní kariéry mladých filmařů a veteránů;
- Mezinárodní úspěchy lotyšského hraného filmu (**Žena a vejce** – Una Celma, 2001; **Jen tak odejít** – Viesturs Kairišs, 2002; **Vogelfrei** – Janis Putnins, 2007 atd.);
- Lotyšský politický film v novém tisíciletí (**Poslední sovětský film, Sovětský příběh, Už nikdy atd.**)
- Lotyšský dokumentární a animovaný film; mezinárodní úspěchy
- Specifika a svéráznost lotyšské kinematografie